

Роль податку на прибуток підприємств у формуванні доходів бюджету

У статті розглянуті сутність та роль податку на прибуток підприємств у доходах бюджетів України, проведено аналіз надходжень цього податку до зведеного та державного бюджетів, визначено його питому вагу у ВВП, доходах та податкових надходженнях бюджету, надано пропозиції щодо підвищення фіскальної ролі податку на прибуток.

Ключові слова: податок на прибуток підприємств, доходи бюджету, податкові надходження.

А.Л. ПЕНЯКОВА,
к.е.н., ст. преподаватель, Одесский институт финансов

Роль налога на прибыль предприятий в формировании доходов бюджета

В статье рассмотрены суть и роль налога на прибыль предприятий в доходах бюджетов Украины, проведен анализ поступлений этого налога в сводный и государственный бюджеты, определен его удельный вес в ВВП, доходах и налоговых поступлениях бюджета, представлены предложения по повышению фискальной роли налога на прибыль.

Ключевые слова: налог на прибыль предприятий, доходы бюджета, налоговые поступления.

G.I. PENYAKOVA
Odessa institute of finance

Role of corporate income tax in the formation Budget receipts

The article considers the nature and role of the corporate income tax to the budget of Ukraine, the analysis proceeds of this tax in the consolidated state budget and defined its share in GDP, income and tax revenues of the budget, made proposals to increase the role of fiscal income tax.

Keywords: corporate income tax, budget receipts, tax revenues.

Постановка проблеми. Інтеграція України у світовий економічний простір на засадах партнерства потребує реформування вітчизняної економічної системи, що, своєю чергою, викликає необхідність приведення податкової системи країни до європейських стандартів. Податок на прибуток підприємств є одним з найважливіших бюджетоутворюючих податків, за рахунок надходжень якого здійснюється фінансування загальнодержавних потреб. Це вимагає проведення ретельного аналізу надходжень податку на прибуток підприємств у складі доходів бюджету держави для визначення ефективності його функціонування та надання пропозицій щодо підвищення його ролі в управлінні зведеним фінансовим планом країни.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання у сфері оподаткування податком на прибуток підприємств знаходяться в центрі уваги як законодавчих і виконавчих органів влади, так і платників податків, представників великого і малого бізнесу, науковців, фінансистів, юристів та ін. Серед вітчизняних вчених-економістів, які присвятили свої роботи дослідженню податку на прибуток підприємств, можна виокремити таких як П.К. Герасименко, Т.В. Мединська, О.В. Мелень, Т.О. Пасько, М.Я. Сидорович, О.М. Смірнова, А.В. Ткаченко, Н.Б. Ярошевич та ін. Опрацювання їхніх досліджень дає змогу стверджувати, що сучасний стан та механізм функціонування податку на прибуток підприємств, його фіскальна роль у формуванні доходної частини бюджету держави все ще не відповідають вимогам і критеріям розвинених країн. Тому ці питання потребують подальшого дослідження.

Метою статті є викладення сутності та результатів аналізу сучасного стану податку на прибуток підприємств та визначення його ролі в формуванні бюджетних ресурсів держави.

Виклад основного матеріалу. Одним з найважливіших факторів економічного зростання будь-якої країни, а також підвищення соціально-економічних показників держави є насамперед активна діяльність суб'єктів господарювання, зокрема вітчизняних підприємств, які прагнуть максимізувати свій прибуток, що можливо лише за умов оптимальної системи оподаткування прибутку [1, с. 16].

Податок на прибуток є невід'ємним інструментом податкової політики будь-якої держави. За його допомогою можна стимулювати та підтримувати економічне зростання, інноваційний вектор розвитку держави, спрямовувати діяльність платників податків у суспільно корисних напрямках. Проте крім регулюючого впливу податку на прибуток для нього характерний значний фіскальний потенціал, оскільки будь-який податок обмежує витрачання фінансових ресурсів приватним сектором економіки й переміщує фінансовий потенціал у розпорядження держави.

Податок на прибуток підприємств займає чільне місце в податковій системі України. Протягом останнього десятиріччя надходження від цього податку посідали друге місце серед джерел наповнення доходів державного бюджету, поступаючи за розміром надходжень лише податку на додану вартість. Податок на прибуток підприємств – це основний прямий загальнодержавний податок у системі оподаткування юридичних осіб, об'єктом оподаткування якого згідно з чинним законодавством є прибуток із джерелом походження з України та за її межами.

З 1 квітня 2011 року набули чинності нові правила справляння податку на прибуток підприємств, що регулюються III розділом Податкового кодексу України [2], відповідно до якого податок на прибуток підприємств зазнав «революційних»

змін, які пов'язані насамперед із необхідністю усунення багатьох розбіжностей між правилами податкового та бухгалтерського обліку щодо визнання і оцінки доходів та витрат.

Базова ставка податку на прибуток у розмірі 25%, яка діяла в Україні до 1 квітня 2011 року, чинила відчутне податкове навантаження на суб'єктів господарювання. З прийняттям Податкового кодексу було обрано шлях поступового зменшення ставки податку на прибуток. Так, з 1 квітня 2011 року ставка податку на прибуток становила 23%, з 1 січня 2012 року – 21%, а з 1 січня 2013 року по теперішній час – 19% [2]. Ефективність зменшення ставки податку на прибуток пояснює концепція А. Лаффера: якщо податкова ставка зростає, бізнес або йде у тінь, або згортається, і навпаки. Як зазначають фахівці, зменшення ставки податку на прибуток приведе до збільшення коштів, які залишаються в розпорядженні підприємства після сплати податку на прибуток, і до збільшення надходжень до бюджету з цього податку [3, с. 291]. До того ж результатом такої політики має стати підвищення конкурентоспроможності українських підприємств та зниження рівня тінізації економіки.

Проаналізуємо динаміку та структуру податку на прибуток підприємств у ВВП в загальному обсязі доходів та в сумі податкових надходжень зведеного бюджету (табл. 1).

Зведений бюджет України є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування

економічного і соціального розвитку держави [4]. Це основний консолідований документ бюджетної системи України.

З даних табл. 1 видно, що надходження податку на прибуток підприємств у доходах зведеного бюджету зросли з 33,0 млрд. грн. в 2009 році до 55,0 млрд. грн. у 2013 році, або на 166,7%. Темпи зростання податку на прибуток з 2009 по 2012 рік були позитивними, однак у 2013 році відмічається від'ємне значення темпів зростання на 0,1 в.п. Найбільше значення надходжень податку на прибуток підприємств спостерігалось в 2012 році – 55,8 млрд. грн., найменше – в 2009 році – 33,0 млрд. грн.

Частка податку на прибуток підприємств у ВВП (рис. 1) показує, що з 2009 по 2011 рік було помітно її зростання в ВВП з 3,6% в 2009 році до 4,2% в 2011 році. В 2012 році питома вага податку на прибуток в ВВП знизилася до 4,0%, а в 2013 році – до 3,8%. Слід відмітити, що частка податку у ВВП, що дорівнює близько 4%, має місце лише у країнах з елементами офшорних юрисдикцій, а саме: Мальті, Люксембургу, Кіпрі та Ісландії [5, 6].

Питома вага податку на прибуток в доходах зведеного бюджету (рис. 2) зростає синхронно частки податку на прибуток у ВВП. З 2009 по 2011 рік спостерігається її зростання з 12,1% у 2009 році до 13,8% в 2011 році, але у 2012 році вона знизилась у порівнянні з 2011 роком на 1,0 в. п. У 2013 році простежується подальше зниження питомої ва-

Таблиця 1. Динаміка податку на прибуток у ВВП та в доходах зведеного бюджету України, млрд. грн.*

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП	913,3	1082,6	1316,6	1408,9	1454,9
Доходи зведеного бюджету, у т. ч.:	273,0	314,5	398,6	445,5	442,8
Податкові надходження	208,1	234,4	334,7	360,6	354,0
частка податкових надходжень у ВВП, %	22,8	21,7	25,4	25,6	24,3
частка податкових надходжень у доходах зведеного бюджету, %	76,2	74,5	84,0	80,9	79,9
Податок на прибуток підприємств	33,0	40,4	55,1	55,8	55,0
частка податку на прибуток у ВВП, %	3,6	3,7	4,2	4,0	3,8
частка податку на прибуток підприємств в доходах зведеного бюджету, %	12,1	12,8	13,8	12,5	12,4
частка податку на прибуток підприємств в податкових надходженнях, %	15,9	17,2	16,5	15,5	15,5

* Розраховано автором за даними [7].

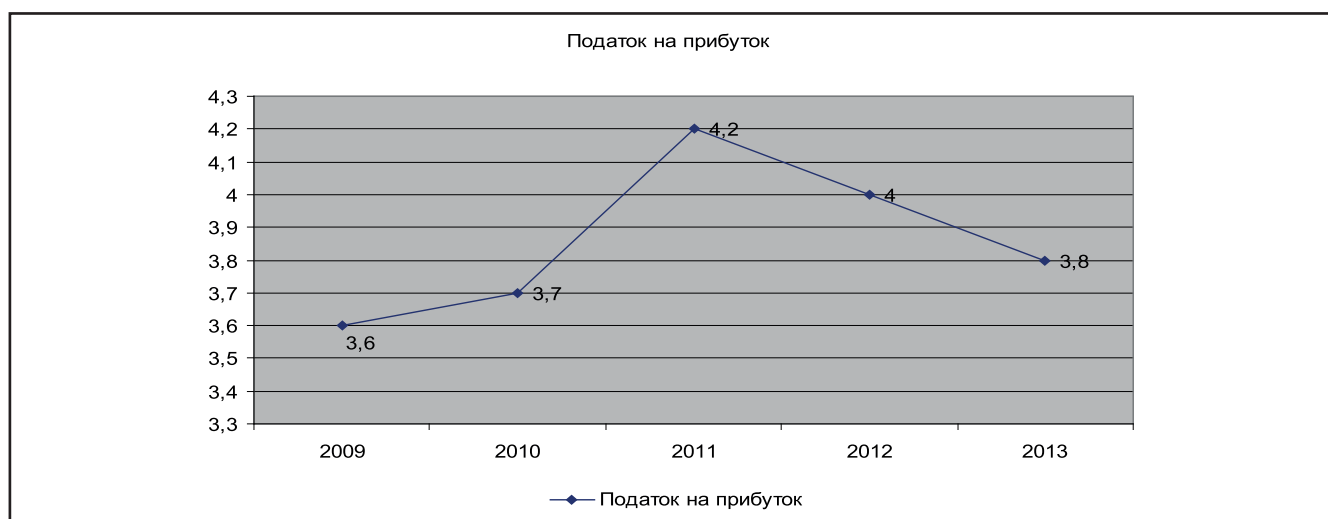

Рисунок 1. Частка податку на прибуток підприємств у ВВП, %

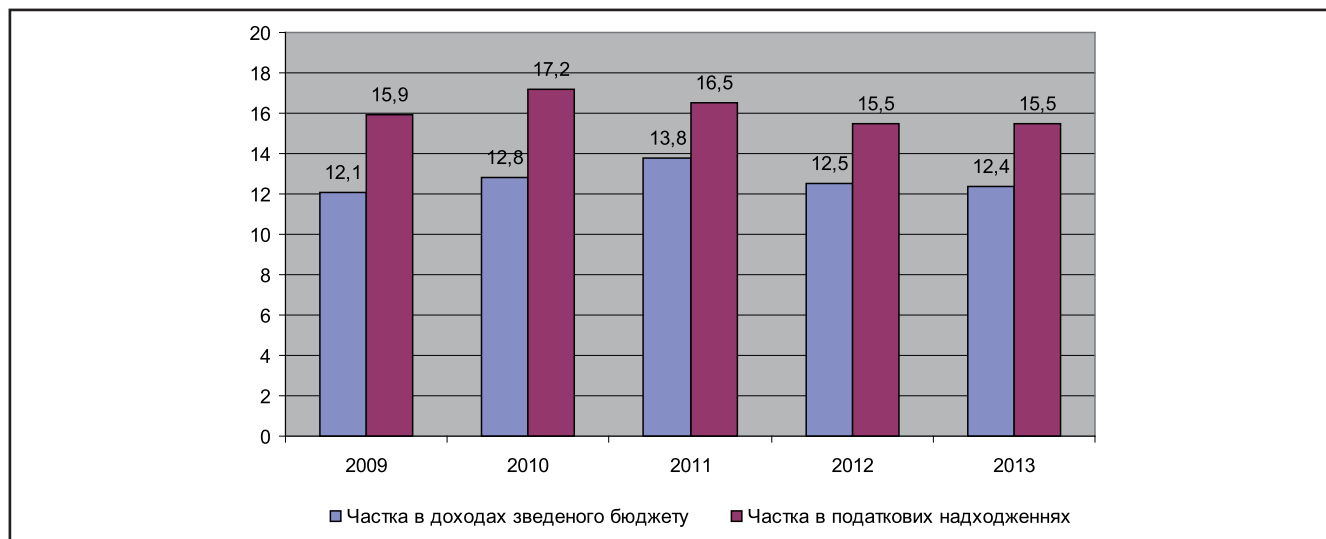

Рисунок 2. Частка податку на прибуток підприємств у доходах зведеного бюджету та в податкових надходженнях зведеного бюджету

ги податку на прибуток у доходах зведеного бюджету до рівня 12,4%. Скорочення частки податку на прибуток у ВВП та в доходах зведеного бюджету пояснюється низкою несприятливих факторів: незначним зростанням реального ВВП; зменшенням обсягів промислового виробництва; негативним торговельним сальдо; нестабільна економічна ситуація на мирових ринках; залежність країни від імпорту енергоресурсів; наявність тіньової економіки.

Частка податку на прибуток підприємств у податкових надходженнях зведеного бюджету має децю іншу структуру. Найбільше значення частки податку на прибуток у податкових надходженнях спостерігається в 2010 році – 17,2%, вона зросла по відношенню до 2009 року на 1,3 в. п. З 2010 по 2013 рік спостерігається її поступове зменшення до рівня 15,5% у 2012–2013 роках, що нижче рівня 2009 року на 0,4 в.п. Таке становище пов'язано з погіршенням фінансо-

во-економічного становища корпоративного сектору, зменшенням ставки податку на прибуток, зниженням фінансових показників підприємств, звуженням бази оподаткування.

Склад та структура доходів зведеного бюджету України надані в табл. 2. Аналіз даних табл. 2 показує, що структура доходів зведеного бюджету за останні роки є досить стабільною. Бюджет України головним чином формується за рахунок податкових надходжень. У 2009–2010 роках вони становили більш ніж 72% доходів бюджету, а у 2011–2012 роках – більше 80% доходів зведеного бюджету.

Серед податкових надходжень найбільшу питому вагу становить податок на додану вартість – порядку 30% усіх доходів зведеного бюджету. Найменше значення частки цього податку в бюджеті за останні роки було в 2010 році – 27,5%.

Що стосується прямих податків, то можна позначити тенденцію до збільшення частки податку на прибуток підпри-

Таблиця 2. Структура доходів зведеного бюджету України за 2009–2013 роки, %*

Види доходів бюджету	2009	2010	2011	2012	2013
Податкові надходження, у т.ч.:	72,1	74,6	84,0	80,9	79,9
– податок з доходів фізичних осіб	15,4	16,2	15,1	15,3	16,3
– податок на прибуток підприємств	11,5	12,8	13,8	12,5	12,4
– збори за спеціальне використання природних ресурсів, із них:	3,9	4,0	3,7	3,9	6,5
плата за землю	2,9	3,0	2,7	2,8	2,9
– податок на додану вартість	29,3	27,5	32,7	31,2	29,0
– акцизний збір (податок)	7,5	9,0	8,5	8,6	8,3
– податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	2,4	2,9	2,9	3,0	3,0
– інші податкові надходження	2,1	2,2	13,8	2,5	3,1
Неподаткові надходження, у т.ч.:	25,6	23,4	15,0	18,2	19,2
– доходи від власності та підприємницької діяльності	11,3	9,7	4,4	7,4	7,6
– адміністративні збори та платежі	0,9	0,8	1,2	1,6	1,6
– власні надходження бюджетних установ	9,0	9,1	7,8	7,7	8,6
– інші неподаткові надходження	4,4	3,8	1,6	1,5	1,4
Доходи від операцій з капіталом	1,3	1,0	0,6	0,7	0,4
Цільові фонди	0,8	0,9	0,3	0,2	0,2
Інші надходження	0,2	0,1	0,1	0,0	0,3
Всього доходів	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Розраховано автором за даними [7, 8].

Таблиця 3. Динаміка та структура податку на прибуток підприємств у доходах державного бюджету України, млрд. грн.*

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП	913,3	1082,6	1316,6	1408,9	1454,9
Доходи державного бюджету, у т.ч.:	201,9	234,0	311,9	344,7	337,6
Податкові надходження	148,9	166,9	261,6	274,7	262,8
частка податкових надходжень у ВВП, %	16,3	15,4	19,9	19,5	18,1
частка податкових надходжень у доходах державного бюджету, %	73,7	71,3	73,9	79,7	77,8
Податок на прибуток підприємств	32,6	40,0	54,7	55,3	54,3
частка податку на прибуток у ВВП, %	3,6	3,7	4,2	3,9	3,7
частка податку на прибуток підприємств в доходах державного бюджету, %	16,1	17,1	17,5	16,0	16,1
частка податку на прибуток підприємств у податкових надходженнях, %	21,9	24,0	20,9	20,1	20,7

* Складено автором за даними [7].

емств з 11,5% у 2009 році до 13,8% у 2011 році. Це третій за питомою вагою податок у доходах зведеного бюджету. Крім того, в 2012 та 2013 роках помітна тенденція до зменшення питомої ваги податку на прибуток підприємств у доходах зведеного бюджету до 12,4% у 2013 році.

Розглянемо динаміку та структуру податку на прибуток підприємств у доходах державного бюджету України за 2009–2013 роки (табл. 3).

За даними табл. 3 видно, що динаміка доходів державного бюджету повністю відповідає динаміці податкових надходжень державного бюджету. Якщо з 2009 по 2012 рік спостерігалось зростання податкових надходжень, то в цей же період спостерігається зростання і доходів державного бюджету.

Частка податкових надходжень у доходах державного бюджету становить більше 70% та коливається в межах від 71,3% в 2010 році до 79,7% в 2012 році.

Надходження податку на прибуток підприємств зростали з 2009 до 2012 року. За цей період вони зросли на 22,7 млрд. грн., або на 169,6%. У 2013 році спостерігається зменшення обсягів надходжень податку на прибуток підприємств до державного бюджету на 1,0 млрд. грн., або на 1,8%. Питома вага податку на прибуток підприємств у доходах державного бюджету становить близько 16%. Що стосується частки цього податку в податкових надходженнях держав-

ного бюджету, то вона має тенденцію до зниження з 24% в 2010 році до 20,7% в 2013 році. Отже, ми можемо стверджувати про загальну тенденцію до зниження фіскальної функції податку на прибуток підприємств та перенесення її на непрямі податки.

На рис. 3 можна простежити виконання планових показників податку на прибуток підприємств за 2009–2013 роки. За даними рис. 3 видно, що заплановані показники перевищували фактичні у 2009, 2010, 2012 та 2013 роках. Тобто за всі роки періоду, що ми аналізуємо, крім 2011 року, планові показники були недовиконані. В 2009 році фактичні показники податку на прибуток підприємств були нижче запланованих на 1,0 млрд. грн. У 2012 році фактичний показник надходжень податку на прибуток нижче планового на 2,8 млрд. грн., а в 2013 році – на 3,4 млрд. грн. Рівень виконання плану в 2009 році становив 76,7%, у 2010 році – 99,5%, у 2011 році – 115,0%, у 2012 році – 95,2%, у 2013 році – 94,2% [7]. Тільки в 2011 році спостерігається перевиконання планового обсягу надходжень податку на прибуток підприємств на 7,2 млрд. грн., або на 15,0%.

Тенденція щодо збільшення розриву між плановими та фактичними надходженнями податку на прибуток підприємств вказує, з одного боку, на скорочення податкової бази, що супроводжується зменшенням надходжень податку

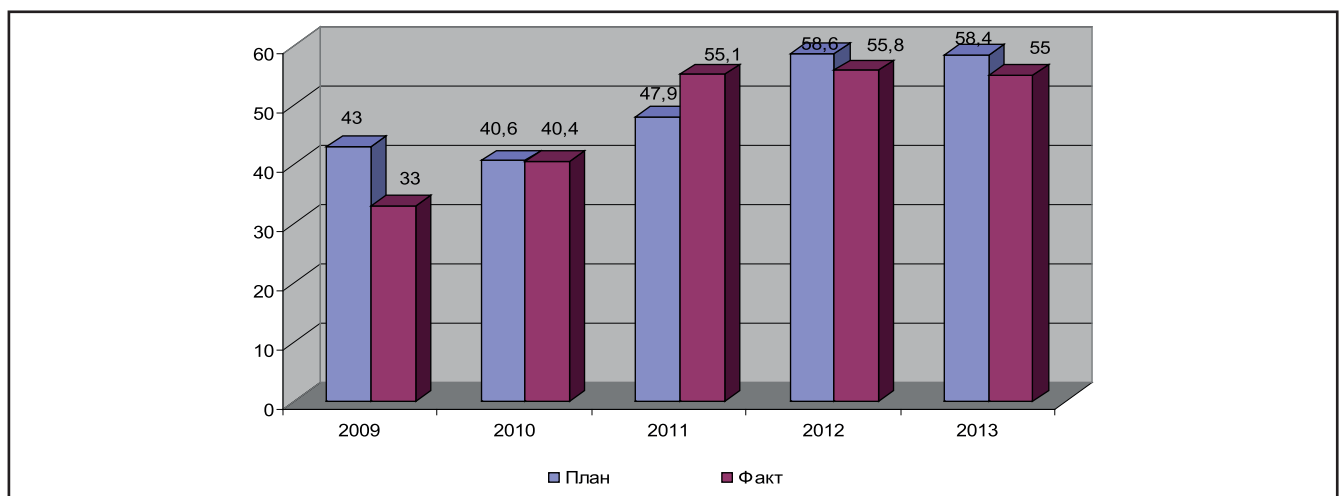

Рисунок 3. Планові та фактичні показники податку на прибуток підприємств в доходах зведеного бюджету за 2009–2013 роки, млрд. грн.

на прибуток до бюджету, з іншого – на недосконалість методів планування та обрахунку цього податку. Таке становище негативно позначається на фінансуванні видаткової частини бюджету, що зумовлює необхідність запровадження нових рішень для стабілізації системи державних фінансів.

Динамічний розвиток економіки України у трансформаційний період потребує постійного приведення структури податкової системи у відповідність до економічних умов. Тому виникає потреба постійного пошуку оптимальної фіскальної політики, зокрема щодо оподаткування капіталу, яка відповідала б рівню розвитку економічної системи, етапу нагромадження капіталу та його розподілу між економічними агентами. [9, с. 78]. Як зазначають фахівці, на економічну динаміку в довгостроковій перспективі впливає не стільки податкова політика (принаймні зменшення податкових ставок, що само по собі не гарантує прискорення економічного розвитку), скільки такі чинники, як накопичення та розповсюдження знань, нагромадження людського капіталу, якість економічної політики держави [10, с. 110].

Податок на прибуток за своєю природою є потужним фіскальним інструментом для стимулювання інвестицій та економічного розвитку, однак в останні роки він перетворився на поле для маніпуляції громадською думкою. По суті, він ніколи не виконував функції інвестиційного стимулювання, а швидше слугував механізмом для створення ринку тіньової економіки, непрозорих правил гри, надмірного податкового тиску для більшості і незрозумілих преференцій для меншості [11].

Висновки

Податок на прибуток підприємств відіграє важливу роль у формуванні доходів державного та зведеного бюджетів країни. Сучасні зміни в оподаткуванні прибутку підприємств, спрямовані на підвищення економічної активності підприємницької діяльності, зниження ставки податку, використання пільг для стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, на жаль, не дали очікуваних результатів щодо суттєвого збільшення надходжень податку на прибуток підприємств до бюджету. Поглиблює ситуацію великий відсоток тіньового сектору в Україні, а також корумпованість керівників державних органів.

Для підвищення фіскального потенціалу податку на прибуток, забезпечення зростаючого розвитку підприємницької діяльності та стабільних надходжень до бюджету необхідно перейти до: застосування принципу податкового стимулювання потенційно ефективних інвестиційних проектів; оптимізації системи пільг із спрямуванням їх на розвиток тих сегментів економіки, які в майбутньому приведуть до збіль-

шення доходів або зменшення видатків; запровадження цільових пільг для підприємств, які працюють в депресивних регіонах; визначення стратегічних цілей податкових пільг, які полягають у майбутній компенсації недоотриманих бюджетом податкових надходжень; втілення в реальну дійсність інвестиційного податкового кредиту; відмова від подальшого зниження ставки податку на прибуток підприємств, оскільки зменшення фіскального тиску на прибуток автоматично не призводить ні до збільшення інвестицій, ні до розширення поточної діяльності; введення податкової «вилки» для прибутку, який реінвестується в модернізацію основних фондів; створення сприятливих умов для малого бізнесу, який є основою соціально-економічного розвитку в країнах ЄС.

Список використаних джерел

1. Подзега О.П. Порядок здійснення податкових розрахунків з податку на прибуток підприємств / О.П. Подзега // Економічний форум. – 2011. – №2. – С. 16–19.
2. Податковий кодекс України. Верховна Рада України; Кодекс України від 02.12.2010 №2755–VI / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Ярошевич Н.Б. Податок на прибуток у доходах державного бюджету України: проблеми та перспективи / Н.Б. Ярошевич, Ю.Ю. Ілюсь // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – №21.7. – С. 288–294.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 №2456–VI / [Електрон. ресурс] // Відомості ВРУ. – 2010. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
5. Смірнова О.М. Оцінка ролі податку на прибуток підприємств у забезпеченні економічного розвитку країни / О.М. Смірнова, М.В. Стадник // Ефективна економіка. – 2014. – №1 / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
6. Макаренко Д. Впровадження міжнародної практики оподаткування податком на прибуток / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.ua.edu.ua/2012/>
7. Звіти державної казначейської служби України / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/>
8. Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень. / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>
9. Сидорович М.Я. Особливості моделювання надходжень податку на прибуток підприємств на сучасному етапі розвитку фінансової системи України / М.Я. Сидорович // Наукові записки. – Т. 107. Економічні науки. – 2010. – С. 78–85.
10. Мельник О.В. Актуальні питання оподаткування прибутку / О.В. Мельник, С.В. Лукаш // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – №67. – С. 107–111.
11. Герасименко П. Податок на прибуток – чинник стимулювання економіки / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zaxid.net/home/show>

І.І. РЕПІН,
к.т.н., с.н.с., зав. відділом, НДЕІ Мінекономрозвитку і торгівлі України,
М.М. ДИКОВА,
аспірантка, НДЕІ Мінекономрозвитку і торгівлі України,
М.О. ЛУГІНА,
с.н.с., НДЕІ Мінекономрозвитку і торгівлі України

Методичні підходи до проведення реінжинірингу та оптимізації процесу надання адміністративних послуг

У роботі узагальнено методи реінжинірингу адміністративних процесів в органах державної влади, розроблено методичні рекомендації щодо проведення реінжинірингу та оптимізації процесу надання адміністративних послуг.